

PREDSTAVITEV IN SVEČANO PREJETJE GORSKIH BUKEV V TRAJNO HRAMBO V OSNOVNO ŠOLO

14. november 2014

- **ZBOR (o knjigah)**

Spoštovani gostje, gospa ravnateljica, učenci in učitelji.

Za nas je danes zelo pomemben dan. V trajno hrambo bomo prejeli faksimile, natančen fotomehanski posnetek rokopisa Gorskih bukev, prvega obsežnejšega pravnega besedila v slovenskem jeziku, ki ga je iz nemščine prevedel raški župnik Andrej Recelj pred 432 leti.

Tako se ta dragocena knjiga vrača v kraj svojega nastanka. Njena vrednost je neprecenljiva, zato jo bomo s spoštovanjem postavili na posebno mesto v naši likovni galeriji.

Zahvaljujemo se Turističnemu društvu Lovrenc in njegovemu predsedniku gospodu Alojzu Kerinu, ki sta se potrudila, da se lahko naša šola pohvali s tako dragocenostjo.

- **INSTRUMENT (ANAMARIJA)**

16. stoletje je bilo za slovenske dežele stoletje bojev, uporov in upanja, da bo tudi za njih posijalo sonce svobode.

Po izgubi samostojnosti naše prve države Karantanije v 9. stoletju, so slovenskim deželam zagospodarili tujci: najprej Franki, kasneje Habsburžani in vsilili našim prednikom svoje gospodarstvo, zakone in jezik.

Prej svobodni kmetje so postali osebno nesvobodni in podrejeni fevdalcu, lastniku kmetije. Za najem zemlje so mu morali plačevati vedno večje davke v pridelku ali denarju. Opravljati so morali tudi tlako, to je nekaj dni na teden obdelovati fevdalčevo zemljo pri gradu. Desetino kmetovega pridelka je vzela tudi Cerkev. Slovenščina se je morala iz javnosti umakniti za domače zidove. Kmetom so življenje oteževali tudi Turki, ki so skoraj 200 let prihajali v naše dežele ropat, požigat in pobijati.

V 16. stoletju so podložni kmetje pokazali svoj uporniški duh. Naveličani vedno večjega izkoriščanja fevdalcev so zahtevali svoje pravice.

Višanje davkov in tlake je slovenske kmete leta 1515 združilo v velik slovenski kmečki upor, leta 1573, pa so se v skupnem uporu povezali slovenski in hrvaški kmetje. Upori so se s krvavimi porazi kmetov nadaljevali vse do začetka 18. stoletja.

In v tem krvavem, krutem času je Primož Trubar sestavil Abecednik, s katerim je Slovence učil brati in pisati in jim odprl pot do izobrazbe.

Slovensko ljudstvo so v 16. stoletju razburjali tudi hudi verski boji med katoliško cerkvijo in novo vero protenstanzizmom. Ta boj med staro in novo vero, ki je s toliko silo prevzel vse ljudsko mišljenje, je tako globoko posegel v naše cerkvene, politične, socialne, slovstvene in sploh vse kulturne razmere, da pomeni novo dobo v zgodovini našega naroda.

Protestanti so zahtevali bogoslužje v maternem jeziku, da bodo Slovenci lahko razumeli verske nauke. S temi mislimi je Trubar začel težaško delo. Veličina njegovega dela se kaže na večih ravneh: moral je izbrati črkopis in se odločiti, v katerem narečju bo pisal. S tem je postavil temelje knjižnemu jeziku in narodni zavesti, saj nas je prvi poimenoval Slovenci.

Prvi dve slovenski tiskani knjigi, nastali leta 1550, sta sprožili plaz in predramili še druge pisce. Adam Bohorič je 1584 napisal Prvo slovensko slovnico in Jurij Dalmatin je istega leta prevedel celotno Biblijo. Čeprav smo bili neuki, hlapci in nismo imeli bogatega vladajočega razreda, smo bili tretji narod današnje Evrope, ki je imel v materni jezik prevedeno sveto pismo.

V slovenskem jeziku so poleg verskih besedil začela izhajati tudi zgodovinopisna besedila, filozofske razprave ter pravna besedila. In prvo takšno obsežnejše pravno besedilo v slovenskem jeziku so bile prav Gorske bukve. Pri prevodu le-teh se je Recelj ravnal po pisavi in jeziku protestantskih piscev.

- **Instrument (Anamarija)**

Gorske bukve predstavljajo zbirnik tedanjih pravil, zakonov in predpisov, ki so je urejali odnose med tedanjimi podrejenimi najemniki vinogradov in njihovimi nadrejenimi zemljiškimi gospodi. Recljev izvorni tekst se ni ohranil, zato so ga prepisovali. V Arhivu Republike Slovenije hranijo prepis iz leta 1582, ki je osnova za naš primer Gorskih bukev.

Z izrazom gora so ljudje poimenovali neobdelan, običajno z gozdom poraščen gričevnat ali hribovit svet, ki so ga očistili in spremenili v gorske vinograde. Odhajati »v goro« ali »na goro« je pomenilo oditi v gorski vinograd. Gornik je bil vinogradnik - najemnik v tovrstnem vinogradu, gorski gospod pa lastnik. Do danes so se pri nas ohranili izrazi povezani z vinogradništvom: gorca, gurca, gorice.

Gorske bukve obravnavajo različne dejavnosti povezane z delom v vinogradih, vzgojo vinogradov ter določajo pravna razmerja med lastniki vinogradov (gorskimi gospodi) ter najemniki in delavci v vinogradih (viničarji, dninarji oz. gorniki).

Lastniki vinogradov so bili premožni kmetje, meščani, duhovniki in fevdalci, obdelovali pa so jih obdelovali najemniki. Gorniškimi gospodom so plačevali dajatve v denarju ali pridelku kot najemnino za zakupljene vinograde.

Gorske bukve določajo tudi predpise glede obveznega zavarovanja vinogradov z ograjami proti škodi, ki jo lahko povzroča divjad ali živina na paši. Določeno je bilo urejanje dostopnih cest, čiščenje in košnja vinogradov. Pravila so določala čas začetka trgatve glede na zrelost grozdja. Trgatev zato ni smela biti prezgodnja pa tudi ne prepozna, saj bi to lahko zmanjšalo količino in kvaliteto pridelka.

Gorske bukve so najemnikom vinogradov priznavale tudi določeno obliko svobode in samouprave pri vzdrževanju stiskalnic grozdja, popravilu zidanic. Omogočale so jim svobodno gibanje. Gorniki so običajno živeli v najetih hišah gorskega gospoda med vinogradi. Skrbeli so za shrambe vina, stiskalnice in druga poslopja. Udeleževali so se sejmov, kupovali delovne pripomočke, prodajali vino in podobno. Gorniki so tako imeli večjo mero svobode kakor podložniki – tlačani, ki so obdelovali polja in njive v nižinskem svetu.

V Gorskih bukvah je bil zapisan tudi davek od vinogradov, ki so ga plačevali v denarju ali blagu (največkrat v vinu ali moštu). Gorski davki ali gorščine so se plačevale tudi v primeru naravnih katastrof, kot so toča, pozeba ali suša. Gorski gospodje niso bili popustljivi do najemnikov v primeru slabih letin. Zahtevali so enako velike dajatve kakor ob normalnih letinah, zato je prihajalo do negodovanja in neposlušnosti pri viničarjih. Gorniki so tako zapadali tudi v visoke dolgove, izgubljali najemniške pravice in se upirali gorniškimi gospodom.

Gorske bukve so določale tudi gorske pravde. To so bila neodvisna kmečka sodišča, sestavljena iz viničarjev. Gorski pravdi so predsedovali gorski gospodje - fevdalci. Pravde so potekale običajno ob pričetku del v vinogradih ali po trgatvi. Na gorskih pravnih so obsojali in kaznovali posameznike zaradi malomarnega dela v vinogradu ali neplačevanja obveznih dajatev gorskemu gospodu.

Kaznovali so tudi posamezne tatvine, vlome in druga nečedna dejanja, ki so se zgodila med letom. Kazni so bile v denarju, pridelku, določene so bile tudi telesne kazni. Lahko so jih dobil po zadnji plati, ali pa po ustih, če so grdo govorili ali zmerjali. Gorske pravde so ščitile vinogradnike pred nasilništvom in samovoljo graščakov.

- **ZBOR**

Delo v vinogradu se v dobrih štiristotih letih ni veliko spremenilo. Trte je treba porezati, povezati, gnojiti, škropiti ... Danes to delo vinogradniki opravijo večinoma strojno, včasih pa so delal ročno.

Življenje je takrat potekalo bolj počasi, umirjeno, vendar odgovorno in resno. Tako kot danes pa so se po opravljenem delu znali povесeliti. Včasih so plesali polko in valček, danes pa tudi bolj sodobne plese.

- **PLES (Andraž)**

Na oder vabimo gospoda Alojza Kerina, predsednika Turističnega društva Lovrenc in projektne vodjo za izdajo faksimile Gorskih bukev.

- **GOSPOD KERIN**
- **PLES (ANDRAŽ, IKA, LARA, MANICA)**
- **ZBOR**

Prosimo gospo ravnateljico Milvano Bizjan, da spregovori nekaj besed.

- **GOSPA RAVNATELJICA**
- **ODHOD V GALERIJO, KONEC**